

Arhivske zgradbe v Republiki Sloveniji

ZDENKA SEMLIČ RAJH, MAG.

Arhivska svétnica/Archival Councillor, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, SI-2000 Maribor, Slovenija
e-mail: zdenka.semlic@pokarh-mb.si

Archival Buildings in the Republic of Slovenia

ABSTRACT

Based on the analyses of the archival repositories in the Republic of Slovenia carried out from 2007-2009 in the framework of the Project on Risk assessment in Slovenian archival repositories, the author presents existing archival buildings in the Republic of Slovenia.

Edilizia archivistica nella Repubblica di Slovenia

SINTESI

Basandosi sulle analisi di depositi archivistici nella Repubblica di Slovenia portate avanti fra il 2007 ed il 2009 nell'ambito del Progetto sulla valutazione del rischio in slovenskih arhivskih depojih, l'autrice presenta gli attuali edifici archivistici della Repubblica di Slovenia.

Arhivske zgradbe v Republiki Sloveniji

IZVLEČEK

Članek na osnovi izsledkov analize arhivskih depojev v Republiki Sloveniji, ki je bila pripravljena v okviru projekta ugotavljanja tveganj v slovenskih arhivskih depojih, in ki je bil izveden v letih 2007-2009, predstavlja obstoječe arhivske zgradbe v Republiki Sloveniji.

1. UVOD

Arhivi so pomembni za razvoj nacionalne zavesti in identitete in predstavljajo pomemben del nacionalnega spomina. Arhivsko gradivo je povezano s pravno in dokazno vrednostjo zapisov ter z načeli odgovornosti vseh nosilcev funkcij. Varstvo arhivskega gradiva je pomembno za pravno varnost države, njenih ustanov in državljanov in njihovih pravic.

Nujen predpogoj za zagotavljanje poslanstva arhivske stroke pa so ustrezne arhivske zgradbe, saj brez njih ni mogoče dolgoročno zagotavljati ustrezne hrambe arhivskega gradiva, ki nam je zaupano v hrambo. V nasprotnem primeru se nam lahko kaj kmalu zgodi, da bo gradivo zaradi neustreznih razmer hrambe uničeno, namesto očuvano za bodoče rodove.

Da gre za perečo problematiko, so v letu 2007 spoznali tudi slovenski arhivisti, ki so si v tem letu za temo svojega posvetovanja izbrali problematiko razmer v slovenskih arhivskih depojih. Kot sta v Uvodu knjige Arhivski depoji v Sloveniji zapisali Jedert Vodopivec in Mirjana Kontestabile Rovis, se je ideja porodila ob praznovanju 50-letnice Pokrajinskega arhiva Koper, podprli pa so jo tudi direktorji slovenskih javnih arhivov. Tako se je leta 2007 pričel izvajati Projekt ugotavljanja tveganj v slovenskih javnih arhivih, ki je bil zaključen leta 2009 in je prinesel celo vrsto alarmantnih zaključkov in ugotovitev ne samo o arhivskih depojih, temveč tudi o stanju arhivskih zgradb v celoti. Kot osnovna izhodišča za izpeljavo projekta so služila priporočila in standardi za hrambo pisne dediščine in model, ki ga sta izdelala kanadska strokovnjaka Stefan Michalski in Robert Waller za pregled stanja arhivov in muzejev. Metodologija je pripravljena na osnovi več kot dvajsetletnega preučevanja stanja v kanadskih arhivih in je bila kasneje razširjena oz. posplošena, tako da je uporabna tudi za druge institucije, ki hranijo občutljivo dediščino¹.

1. Pri popisu arhivskih skladišč so sodelovali: mag. Sonja Anžič Kemper, Jožica Bajgot, dr. Borut Batagelju, mag. Žarko Bizjak, Zdenka Bonin, Tatjana Dekleva, Darinka Drnovšek, Igor Filipič, Nina Gostenčnik, Mira Hodnik, Sonja Jazbec,

Tako kot na vseh področjih, so spremembe in sodobni trendi, bistveno vplivali tudi na oblikovanje in zasnovo sodobnih arhivskih zgradb, ki morajo biti prijazne tako do zaposlenih, kot do uporabnikov, predvsem pa morajo biti okolju prijazne, varčne in upoštevati nova dognanja na področju uporabe sodobnih materialov.

V Sloveniji je na področju arhivskih zgradb potrebo postoriti še zelo veliko, saj velika večina arhivov domuje v starih in dotrajanih zgradbah, ki ne zagotavljajo optimalnega varovanja arhivskega gradiva, ali pa jih pesti prostorska problematika. Zato v nadaljevanju prispevka sledi predstavitev arhivskih zgradb, v katerih danes domujejo slovenski javni arhivi in ki je nastala na osnovi popisa gradiva v prej omenjenem projektu in na osnovi prispevkov, ki so jih objavili popisovalci v publikaciji Arhivski depoji v Sloveniji, ki jo je leta 2009 izdal Arhiv Republike Slovenije.

2. PRIMER ARHIVSKE ZGRADBE POKRAJINSKEGA ARHIVA MARIBOR

Pokrajinski arhiv Maribor se na sedanjem sedežu nahaja od leta 1970, ko se je preselil iz bastije mariborskega gradu, kjer je bilo gradivo hranjeno skoraj 30 let. Pred tem je bilo arhivsko gradivo hranjeno v dijaškem semenišču, Mladinska 12, nato od leta 1909 do 1913 v Narodnem domu, Kneza Koclja 9. Leta 1913 so ga preselili v prostore na Koroški 10. Konec dvajsetih let je bilo nekaj časa deponirano v Ulici heroja Tomšiča v zgradbi bivše oblastne palače, kasneje pa v Zdravstvenem domu na Mladinski ulici 3. Leta 1938 je bilo gradivo preseljeno v mariborski grad, kjer je ostalo do dokončne izselitve (Novak, 2003, str. 27, Gostenčnik, Bajgot, 2009, str. 201).

Leta 1960 je Pokrajinski arhiv Maribor dobil sedanjo stavbo na Glavnem trgu 6 in 7, ki so jo adaptirali od leta 1963 s presledki več kot dve desetletji. Danes se na 1 400 m² nahaja uprava arhiva, strokovne službe, čitalnica s knjižnico, knjigoveška delavnica ter arhivska skladišča za del gradiva. Preostalo arhivsko gradivo pa se je od osemdesetih let prejšnjega stoletja nahajalo v arhivskih skladiščih na različnih lokacijah: v stavbi nekdanje RTV na Koroški 19

oz. Vojašniškem trgu 4, kjer je bilo na razpolago 220 m² skladiščnih prostorov. Arhivsko gradivo se je nahajalo tudi v vojaškem objektu na Tržaški cesti, nato na Glavnem trgu 17b. Leta 2001/2002 je bilo vzpostavljeno arhivsko skladišče na lokaciji Jadranska cesta, kjer skladiščni prostor obsega 1 000 m². V devetdesetih letih je PAM ustanovil tudi dve enoti, za pomursko in koroško regijo. Prostori enote za Prekmurje so bili nekaj let na lendavskem gradu, kjer je bilo gradivo izpostavljeno neustreznim pogojem. Leta 2002 je občina Lendava PAM odstopila prostore v Dolini pri Lendavi, v nekdanji šoli. Enota za Koroško je prav tako najprej gostovala na gradu na Ravnah na Koroškem, v letu 2003 pa je bilo gradivo preseljeno v primernejše prostore upravne enote (Novak, 2003, str. 27, Gostenčnik, Bajgot, 2009, str. 202).

Stavba Pokrajinskega arhiva Maribor je locirana na nabrežju reke Drave, v centru mesta Maribor. Zgrajena je bila v 18. stoletju in je del vrste hiš ob Glavnem trgu. Bila je redno sanirana, namensko pa so bile vgrajene tudi jeklene traverze, ki zagotavljajo večjo varnost pred morebitno zrušitvijo stavbe ali njenega dela. Pred kratkim je bila prekrita z novo kritino, popravljeno je bilo tudi ostrešje. Dostop do stavbe je urejen s sprednje strani skozi masivna vrata, ki se odpirajo električno (torej z daljinskim upravljalcem). Vhodna vrata v stavbo so steklena z jekleno konstrukcijo, odpirajo se z magnetnimi karticami. Hodnik pred vhodnimi vrati ter notranjost stavbe sta nadzorovana s kamerami in izven delovnega časa zaščitena tudi z alarmnim sistemom. Video nadzor je vzpostavljen tudi v oklici stavbe arhiva. Dogajanje, ki ga beležijo kamere in senzorji, se snema, po določenem času se posnetki prepisujejo. Do skladišč imajo dostop samo zaposleni, saj je vstop v vse depoje v stavbi možen samo z magnetno kartico. Računalnik zabeleži vsak vstop ali poskus vstopa v skladišče skupaj s podatki o času in lastniku kartice. Skladišča pa so občasno del ogleda skupin učencev in tečajnikov. V stavbi arhiva se nahajajo štiri skladišča, ki se eno od drugega ne razlikujejo veliko, saj so bila v njih opravljena enaka sanacijska dela (Gostenčnik, Bajgot, 2009, str. 203)

Enota za Prekmurje se nahaja v pritlični stavbi v vasi Dolina pri Lendavi. Stavba se nahaja na območju, kjer ni veliko prometa. V njej je bila šola, še vedno pa je del stavbe namenjen knjižnici Dolina, ki je odprta en dan v tednu. Dostop do stavbe je enostaven, saj se nahaja ob cesti in nima ograje.

mag. Alenka Kačičnik Gabrič, Marija Kos, Metka Košir, mag. Ksenija Kovačec Nagl, Aleksander Lavrenčič, Damjan Lindental, Meta Matijević, Polona Mlakar, Barbara Pešak Mikec, Olga Pivk, Metka Nusdorfer Vuksanovič, Blaž Otrin, Branko Radulovič, mag. Aleksandra Serše, Judita Šega, mag. Gašper Šmid, p. Marjan Vogrin in Katja Zupanič.

Vhodna vrata so lesena in se zaklepajo z običajno ključavnico. Stavba je varovana z alarmnim sistemom. Okna so lesena in zaščitena s kovinskimi rešetkami. Na zadnji strani stavbe so še zadnja vrata, ki so kovinska in se zaklepajo. Vrata v skladišča so lesena. Obiskovalci dostopa do skladišč nimajo, v stavbi pa jih vedno nadzoruje prisotni delavec v arhivu. Stavba je varovana z alarmno napravo, v njej so nameščeni tudi javljalniki dima in ognja. Vdor vode je možen iz vodovodnih cevi ali radiatorjev, ki se nahajajo v prostoru. Ob njih niso nameščene posebne prepreke, ki bi zavarovale gradivo pred vodo (Gostenčnik, Bajgot 2009, str. 207).

Enota Pokrajinskega arhiva Maribor za Koroško se nahaja v prostorih Upravne enote Ravne na Koroškem in jih je Pokrajinskemu arhivu Maribor v uporabo predala Občina Ravne na Koroškem leta 2002. Celoten prostor Enote za Koroško je v kletnih prostorih stavbe in obsega 142 m² skladiščnih prostorov in 70,5 m² prostorov za obdelavo gradiva in čitalnico. Dostop do arhivskih prostorov je možen samo skozi glavni vhod Upravno enoto Ravne na Koroškem. V njenem sklopu se izvaja tudi varovanje in vzdrževanje. Vrata v prostore se še posebej zaklepajo. Do skladišč vodi skupaj kar četrto zaklenjenih vrat (Gostenčnik, Bajgot 2009, str. 218).

Objekt na Jadranski cesti 27 je bil zgrajen v letu 1962 za potrebe obratovanja Obrtnega podjetja Karoserist Maribor, ki se je ukvarjalo s ključavničarstvom, avtokleparstvom, avtoličarstvom in sorodnimi panogami. V prostorih sedanjega skladišča so bile karoserijske delavnice, kasneje pa skladišče avtomobilskih gum. Sedanji prostori arhivskega skladišča se nahajajo v poslovno skladiščnem objektu, ki obsega 980 m² skladiščnih prostorov in 24 m² pisarniških prostorov s sanitarijami. Pokrajinski arhiv Maribor je najemnik prostorov v lasti podjetja Sava d.d. Kranj (Gostenčnik, Bajgot 2009, str. 212).

Prostori so bili že leta 2002 namenjeni le kot začasna rešitev prostorske stiske Pokrajinskega arhiva Maribor, vendar se do leta 2009 prostorska problematika še ni rešila. V tem času je gradivo bilo in je še vedno izpostavljeno večjemu tveganju propadanja, kot bi bilo v ustreznih prostorih. Pokrajinski arhiv o stanju skladišča na Jadranski cesti leto za letom opozarja Ministrstvo za kulturo, saj odpoved pogodbe in neusklajenost s standardi materialnega varstva pomenita resno ogroženost arhivskega gradiva (Gostenčnik, Bajgot 2009, str. 212).

Glede na vse povedano je vidno, da se več kot polovica arhivskega gradiva nahaja v dislociranih depojih, ki so najmanj primerna za hrambo arhivskega gradiva. Glede na vsa do sedaj vložena finančna sredstva, ki jih je arhiv vlagal v sanacijo prostorov Pokrajinskega arhiva Maribor pa se pojavlja vprašanje ali je smiselno vlagati v sanacijo. Enaka ali mogoče malce višja finančna sredstva bi zagotovila izgradnjo namenske zgradbe s primernimi pogoji hrambe in ustreznimi skladiščnimi kapacitetami.

3. DRUGE ARHIVSKE ZGRADBE V SLOVENIJI

3.1 ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

Arhiv Republike Slovenije trenutno razpolaga z več zgradbami na različnih lokacijah, izmed katerih pa nobena, razen »novega skladišča« na matični lokaciji ne predstavlja novogradnje, temveč gre za objekte, ki so bili adaptirani za namene arhiva. Ker je lokacij več, se bomo v tem prispevku omejili na tri največje in sicer matično lokacijo na Zvezdarski 1, lokacijo na Poljanski cesti in stavbo Kazine.

Matično lokacijo v Ljubljani tvori, kot navaja Kačičnik Gabričeva (Ocena stanja, 2009, str. 76) stavbni kompleks na Zvezdarski ulici 1, ki tvori zaprt trikotnik z notranjim dvoriščem med Zvezdarsko ulico, Levstikovim trgom oz. Dolenjsko cesto in Rožno ulico. Stranico ob Levstikovem trgu predstavlja Gruberjeva palača in Virantova hiša, slednja pa z eno krajšo stranico in »novim skladiščem« zapira dvorišče še ob Rožni ulici. Tam so kasneje zgradili edino namensko zgrajeno arhivsko skladišče v Sloveniji. Leta 1953 je prostore Gruberjeve palače in Virantove hiše za svoje delovanje pridobil predhodnik današnjega Arhiva Republike Slovenije in ju med leti 1977 in 1979 predelal za svoje potrebe.

V Gruberjevi palači so bili urejeni upravni prostori, delovni prostori arhivistov, čitalnica ter restavratsko-konservatorska delavnica, Virantova hiša pa je v celoti postala arhivsko skladišče. Stavba, ki je bila zgrajena leta 1843, je bila obnovljena med leti 1975-1980 in obsega 630 m².

2. Podrobneje glej Jedert VODOPivec, *Analiza stanja v slovenskih javnih arhivskih depojih*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 12.

Po navedbah Kačičnik Gabričeve znaša kapaciteta arhivskega skladišča v Virantovi hiši skupaj 6 280 tm brez filmskega skladišča. V delu hiše v pritličju je za filmsko gradivo urejeno posebej klimatizirano filmsko skladišče, v sosednjem prostoru je ogrevana filmska previjalnica, podobne previjalnice za filme pa so tudi na koncu arkadnega hodnika ob pregibu stavbe z Dolenjske ceste v Rožno ulico v prvem in drugem nadstropju Virantove hiše. V pritličju Virantove hiše sta dva skladiščna prostora. Prvi je bil razdeljen na dva dela, od katerih je eden arhivsko skladišče, v drugem, ki ima vhod z dvoriščne strani, pa je bil urejen prostor za računalniške strežnike. Ob prehodu iz arhivske čitalnice v Gruberjevi palači v Virantovo hišo je bila pred nekaj leti urejena pripravljavnica za gradivo. V skladiščnih prostorih v pritličju in prvem nadstropju so vgrajene premične police. V drugem nadstropju pa so v skladiščnih prostorih postavljene (predvidoma zaradi statike poslopja) fiksne arhivske police. Sredi zavoja starih stopnic v Virantovi hiši je za posebne namene še vedno uporabno in delujoče staro tovarno dvigalo (Kačičnik Gabrič, 2009, str. 76-77).

V letih 1850 do 1860 so, kot navajata v svojem prispevku Pivkova in Šmid (2009), in kot smo že omenili, ob Rožni ulici sezidali ozko dolgo stavbo in jo na severnem delu povezali z Virantovo hišo. To stavbo je v letu 1969 takratni Arhiv socialistične republike Slovenije porušil in na njenem mestu po načrtih arhitekta Janeza Trenza med leti 1972 in 1976 zgradil trietažno skladišče, kateremu so v letu 1980 dodali še eno, podstrešno etažo. To je edino namensko grajeno skladišče za arhivsko gradivo v nekdanji jugoslovanski republiki in ta primat kljub zrelem letom še vedno drži v samostojni državi Sloveniji (Pivk, Šmid, 2009, str. 85). Zgradba do danes še ni doživela obnove, zajema pa 1.460 m², kapaciteta pa znaša 5946 tekočih metrov gradiva³.

Ker se je v zadnjih dveh desetletjih količina arhivskega gradiva neprestano večala, se je arhiv Republike Slovenije sredi devetdesetih pričel ukvarjati s pridobivanjem novih skladiščnih in upravnih prostorov za svoje potrebe. Ker ustrezne službe in resorno ministrstvo ni imelo posluha za novogradnjo, se je bilo potrebno zadovoljiti z adaptacijo nekdanje avstrijske vojašnice, ki je bila zgrajena med leti 1895-1903 in ki je bila kasneje razglašena za kulturni spomenik.

Kot navaja Radulovič (Ocena stanja, 2009) se je načrtovanje obnove skladiščnih prostorov za Arhiv Slovenije v vzhodnem krilu Roške oz. Domobranske vojašnice začelo v letu 1994, do primopredaje prostorov pa je prišlo leta 2006 in tako je vzhodno krilo, brez kletnih prostorov, prevzel Arhiv Slovenije. Samo skladišče, to je vzhodni trakt nekdanje domobranske vojašnice je bil v obnovitvenih delih pregrajen tako, da jih je iz štirih nekdanjih etaž nastalo pet. Tako so s pregraditvijo visokih stropov pridobili dodatno etažo. V vsaki etaži je osem prostorov, ločenih z navadnimi vrati (Radulovič, 2009, str. 93).

Konec leta 2006 je, arhiv prevzel obnovljeni vzhodni del Roške kasarne v upravljanje kljub večkrat omenjenim opozorilom o mnogih pomanjkljivostih in neprimerni gradnji objekta. Zaradi hude prostorske stiske je bilo potrebno začeti s selitvijo v nove prostore kljub nepreverjenim klimatskim pogojem že pomladi leta 2007 (Radulovič, 2009, str. 94).

Površina brez mansarde in polkleti znaša 2900 m², kapaciteta pa 20 000 tekočih metrov polic⁴.

Ena izmed lokacij Arhiva Slovenije, kjer se nahajajo delovni prostori in skladišča Sektorja za varstvo arhivskega gradiva druge svetovne vojne, se nahajajo na Kongresnem trgu št. 1, kjer je Arhiv Republike Slovenije eden izmed najemnikov prostorov. Delovni prostori s čitalnico so v pritličju stavbe, skladišči sta dve, eno v kletnih, drugo v pritličnih prostorih (Mlakar, 2009, str. 102).

Zgradba je bila zgrajena leta 1834, zadnja prenova pa datira v leto 2008. Površina znaša 254 m² kapaciteta pa 1400 tekočih metrov polic⁵.

3.2 ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

Zgodovinski arhiv Ljubljana pokriva območje osrednje Slovenije od Gorenjske do Bele Krajine. Arhivsko gradivo hranijo in obdelujejo po posameznih enotah v Ljubljani, Kranju, Škofji Loki, Idriji in Novem mestu. Ker je lokacij več, bomo v tem prispevku omenili samo nekatere.

3. Prav tam.

4. Prav tam, str. 13.

5. Prav tam.

Kot je v Analizi stanja zapisala Vodopivčeva (2009), ima Zgodovinski arhiv Ljubljana v svoji ljubljanski matični enoti prostore v dveh sosednjih, med seboj delno povezanih stavbah na Mestnem trgu 27 in Ciril-Metodovem trgu 21. Levi trakt stavbe na Mestnem trgu 27 je bil v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja adaptiran za potrebe Mestnega arhiva Ljubljana. Skupna površina skladiščnih prostorov je 903 m², kapaciteta pa 5 300 tm gradiva. Skladišča so v štirih nadstropjih, pritličje je polno zasedeno. Vse police v skladiščih so večinoma kovinske, v četrtem nadstropju je tudi nekaj lesenih. Skladišči sta dostopni z notranjih balkonov v atriju stavbe. Oba balkona sta v zelo slabem stanju, eden zaradi varnejšega prehoda celo podprt s podpornimi drogovi. Gradivo najbolj ogrožata stavbi na Mestnem trgu 27 in Ciril-Metodovem trgu 21, ker sta statično preobremenjeni in zelo verjetno ne bi prenesli močnejših potresnih sunkov. Stavba na Ciril-Metodovem trgu 21 nikoli ni bila namensko sanirana za potrebe večjih obremenitev, ki jih prinašajo arhivski depoji (Vodopivec, 2009, str. 16)⁶.

Problematičen je dostop do skladišč potencialno nevarne pa so tudi cevi za meteorno vodo, ki vodijo skozi zgornji nadstropji skladišča na Mestnem trgu 27. V stavbi na Ciril-Metodovem trgu 21 je najbolj problematična vodovodna napeljava v stenah. Cevi so stare, zato obstaja nevarnost razpoka in izlitja vode v steno. Resen problem stavbe na Ciril-Metodovem trgu 21 je tudi dostop do skladišč VII in IX, ki je zaradi dotrajanih balkonov lahko nevaren za zaposlene in za gradivo. Zaradi narave stavbe je oteženo racionalnejše hranjenje gradiva, gradivo v obeh stavbah pa ogroža tudi dejstvo, da nista namenjeni izključno arhivski dejavnosti, ampak ima v eni pisarniške in servisne prostore Mestna občina Ljubljana (MOL), v drugi stanovanjci in v pritličju lokali (Vodopivec, 2009, str. 16-17).

Tako kot Arhiv Republike Slovenije, je tudi Zgodovinski arhiv Ljubljana pridobil za svojo uporabo prostore v nekdanji vojašnici na Poljanski cesti v Ljubljani. Prostori se nahajajo v 4. etaži vzhodnega trakta, problematika pa je podobna, kot v primeru prostorov, ki jih uporablja Arhiv Republike Slovenije na isti lokaciji⁷.

Enota za Dolenjsko in Belo krajino Zgodovinskega arhiva Ljubljana ima svoje depojske in delovne prostore na gradu Grm v Novem mestu. Kot navaja Matijevečeva (Ocena stanja, 2009) stoji Grad Grm, katerega začetki zidave segajo v 16. stoletje, v neposredni bližini starega mestnega jedra Novega mesta, vendar na vzpetini na drugem bregu reke Krke. Grad je od leta 1992 razglašen za kulturni spomenik. Novomeška enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana zaseda prostore v celotnem pritličju južnega trakta gradu, v delu vzhodnega in delu severnega trakta ter 136,58 m² prostorov v prvem nadstropju južnega trakta, ki služijo za čitalnico, tri pisarne, knjižnico in WC, ki je skupen z Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije, o. e. Novo mesto (Matijevič, 2009, str. 167-168).

Dostop do skladišč se je leta 2008 izkazal kot nevaren za delavce arhiva in tudi za gradivo, ki ga je potrebno prenesti iz skladišč v čitalnico ali pisarne. Z nastreška nad vhodom v delovne prostore so najprej odpadli večji kosi ometa, kasneje velika zaplata z nastreška nad prehodom skozi trakt, v katerem je vhod v skladišče VII. Večina prostorov je v južnem, najmlajšem traktu gradu, dva sta v severnem in eden v zahodnem traktu. Prostori ob vselitvi niso bili obnovljeni za arhivske potrebe, le v enem so bili temelji injektirani zaradi previsoke vlage. Ker problem ni samo v slabem stanju stavbe, temveč tudi v utesjenosti, je videti rešitev le v preselitvi ali temeljiti ustrezni prenovi gradu (Matijevič, 2009, str. 168).

Enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Škofji Loki se nahaja v polkletnih prostorih nekdanje vojašnice, ki so bili za potrebe arhiva prenovljeni leta 2002/03. Kot navaja Vodopivčeva (Analiza, 2009) razpolaga enota s 156 m² skladiščnih površin. Skupna kapaciteta pomičnih in fiksnih polic meri 1160 tekočih metrov, od katerih jih je trenutno zasedenih 980. Končni obseg dejavnikov tveganja je zaradi dobre opremljenosti s tehničnimi napravami manjši kot drugod. Tako rekoč v celoti lahko izključimo naslednje dejavnike: neustrezno temperaturo, neustrezno osvetljenost in UV sevanje, onesnaženost zraka in prisotnost škodljivcev. Kljub »temeljiti« adaptaciji, zaključeni leta 2003, so kot glavni dejavniki tveganja izpostavljeni: meteorna voda, vlaga, ogenj in v manjši meri ravnanje z gradi-

6. Podrobneje glej S. ANŽIČ – B. PEŠAK MIKEC, (2009). *Ocena stanja materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih Zgodovinskega arhiva Ljubljana na Mestnem trgu 27 in Ciril-Metodovem trgu 21.*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 139–151.

7. Podrobneje glej Žare BIZJAK, (2009). *Ocena stanja materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih Zgodovinskega arhiva Ljubljana v 4. etaži na Poljanski 40 v Ljubljani*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 152–156.

vom. Električna in plinska napeljava potekata pod stropom le meter in pol stran od arhivskih polic. Tveganje predstavlja tudi neposredna bližina kurilnice (Vodopivec, 2009, str. 18-19)⁸.

Zaradi polkletne lege arhivsko gradivo potencialno najbolj ogroža izliv meteorne vode, ki je enkrat že vdrla skozi jašek v tlaku pred kurilnico. Problem izliva meteorne vode so ob adaptaciji stavbe tehnično rešili z blindiranjem podzemnih cevi in vgradnjo električne potopne črpalke, vendar arhiv nima nobenega stoodstotnega zagotovila, da bo v kritični situaciji taka rešitev delovala popolno. Po vselitvi v nove arhivske prostore so morali vgraditi oz. popraviti marsikaj, za vse pa je bilo na Ministrstvu za kulturo potrebno pridobiti dodatna finančna sredstva (Vodopivec, 2009, str. 19).

Enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Idriji ima od leta 1991 svoje prostore v drugem nadstropju stare osnovne šole (zgrajene l. 1876) v centru mesta. Na voljo ima 212 m² skladiščnih prostorov. Prostori se nahajajo v zadnjem (drugem) nadstropju, z manjšimi posegi preurejeni v arhivski depo. So protivlomno in protipožarno zaščiteni. Glavni dejavnik tveganja predstavlja statika, saj so bili prostori v drugem nadstropju grajeni kot učilnice in ne kot arhivski depo, ki mora nositi težko gradivo. Prostori niso izolirani, zato je gradivo izpostavljeno nihanju temperature in posledično tudi relativne vlage. Tveganje predstavljajo tudi streha, požarna varnost in mrčes (Vodopivec, 2009, str. 19)⁹.

3.3 POKRAJINSKI ARHIV KOPER

Kot navaja v svojem prispevku *Ocena stanja materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih Pokrajinskega arhiva Koper* Boninova (2009), je bilo po drugi svetovni vojni koprsko arhivsko gradivo začasno uskladiščeno na podstrešju mestnega muzeja, leta 1952 pa so starejše gradivo od tam prenesli v nove prostore mestne knjižnice. Naslednje leto so arhiv ločili od knjižnice, pravno pa je bil kot samostojna inštitucija ustanovljen šele leta 1956. Prostore je sicer dobil v muzejskem posloplju, vendar je imel vseskozi kadrovske in prostorske težave. Mestni arhiv Koper, ki je bil leta 1967 preimenovan v Pokrajinski arhiv Koper, se je več kot tri desetletja spopadal s hudimi prostorskimi težavami in premajhnim številom strokovnih kadrov, kar je oteževalo delo na področju arhivskega varstva. Šele preselitev v bivši samostan sv. Klare poleti 1991, prenovljen za potrebe arhiva, je omogočila trajnejšo rešitev prostorske stiske. V osnovi je bilo poslopje grajeno med 14. in 17. stoletjem. S številnimi dozidavami in prenovitvami, nazadnje med letoma 1990 in 2001 za potrebe arhiva, pa arhivski del poslopja obsega 3 zunanje dele (trakte) poslopja s samostansko cerkvijo in atrijskim dvoriščem, ki je bil leta 2001 spremenjen v javni park. Dvoetažna atrijska stavba je sestavljena iz treh traktov, ki so iz zastekljene avle povezani z zastekljenimi hodniki. V pritličju so ob avli in čitalnici za invalide v osrednjem delu (del JZ trakta) skladiščni prostori, v nadstropju na V in Z traktu pisarniški prostori, na J delu pa čitalnica in knjižnica. V tem delu je na stavbni kompleks bivšega samostana naslonjena tudi samostanska cerkev, ki je spremenjena v trietažno arhivsko skladišče. (Bonin, 2009, str. 223-224).

Obenem je bil v letu 1995 rešen tudi prostorski problem njegove piranske enote, ki se je prav tako preselila v prenovljene prostore. Verjetno lokacija piranske enote ni bila najbolj izbrana, saj je v prostore arhiva iz stanovanj v zgornjem nadstropju kar nekajkrat zamakalo. Po zadnjem zamakanju z nepokrite terase nad arhivskimi prostori marca 2007 je bilo gradivo v juliju leta 2008 preseljeno na začasno lokacijo v stavbo bivšega Okolja Piran, na Fornače 33. Tu bo počakalo do trajne rešitve prostorskih težav in preselitve na ustrezno lokacijo (Bonin, 2009, str. 224).

Matična stavba v Koprju, ki je bila obnovljena med leti 1990-1999 zajema površino 750 m², kapaciteta pa je 5648 tekočih metrov polic. Začasna najemna stavba bivšega podjetja Okolja Piran na Fornačah, v kateri se nahaja enota Piran je bila zgrajena v 19. stol. ter delno adaptirana leta 2008. Zajema 174 m², njena kapaciteta pa znaša 1067 tekočih metrov polic¹⁰.

8. Podrobneje glej Judita ŠEGA, *Ocena stanja materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih Zgodovinskega arhiva Ljubljana – enota v Škofji Loki*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 179–189.

9. Podrobneje glej Mira HODNIK, *Ocena stanja materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih Zgodovinskega arhiva Ljubljana – Enota v Idriji*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 190–199.

10. Prav tam, str. 21–22.

3.4 ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

Zgradba arhiva na naslovu Celje, Teharska 1 je bila postavljena v letih 1969-1972 za potrebe trgovskega skladišča podjetja Tkanina, leta 2000 pa je Arhitekt Ernst d.o.o. izdelal projekt adaptacije stavbe za Zgodovinski arhiv Celje. Z jesenjo 2001 se je s preselitvijo naposled rešil njegov hudo pereč prostorski problem (Batagelj, Jazbec, Ocena stanja, str. 245).

Kot v svojem prispevku navajata Jazbečeva in Batagelj (2009) so se s tem bistveno izboljšali pogoji hrambe vseh vrst arhivskega gradiva, toda po drugi strani je bil arhiv postavljen v položaj, ko je moral smotrno načrtovati urejanje arhivskih skladišč, saj stavba ni bila grajena namensko. Pred vselitvijo je bila stavba pač adaptirana tako, da je skladno z vsemi tedanjimi okoliščinami ustrezala kriterijem tehničnega prevzema. Ob adaptaciji so tako npr. zamenjali polovico strehe, medtem ko druga polovica strehe še vedno čaka na obnovo. Stavba je bila poleg tega tudi prvotno termično zelo slabo izolirana (Jazbec, Batagelj, 2009, str. 246).

Stavba, ki jo operativno skoraj v celoti uporablja ZAC, je razdeljena v (dvignjeno) pritličje, dve nadstropni etaži in manjši kletni del. Splošna in strokovna služba sta v pritličnih prostorih (15 pisarn, sprejemnica, garderoba, čitalnica, razstavni prostor, čajna kuhinja, priročno skladišče pisarniškega materiala, sejna soba, knjižnica, telekomunikacijsko vozlišče,

sanitarije za stranke, dvojne sanitarije za zaposlene, prostor za čistila, kartonaža, razpraševalnica). V etaži so tudi posebni depoji: fototeka, depo za karte, plakate in načrte in depo za posebne zbirke. V prvem in drugem nadstropju, kamor je mogoč dostop po stopnišču ali s tovornim dvigalom, so skladišča arhivskega gradiva. V kletni etaži sta kurilnica (plinska podpostaja) in priročna delavnica (Jazbec, Batagelj, 2009, str. 246).

Dostop v stavbo je z lokalne ceste čez lastno parkirišče z južne strani n skozi pokrito stopnišče v sprejemni prostor (s čitalnico in razstavnim prostorom), ki deluje na principu »zaprte cone« in je fizično in s potrebno oznako ločen od prostorov zaposlenih. Dostop je omogočen tudi uporabnikom s posebnimi potrebami (invalidskimi vozički). Stavba je v vseh prostorih, kjer je možen vlom (prostori z okni, vrati), in na prehodih med prostori varovana s protivlomnim alarmnim sistemom, prav tako je opremljena s sistemom za zgodnje odkrivanje in javljanje požara. Od februarja 2009 je arhiv še posodobil varnostni sistem s priključitvijo na sistem Infranet, ki omogoča hiter in verodostojen prenos alarmnih sporočil z varovanega objekta do alarmnega sprejemnega centra. Celotna zgradba ZAC meri 5128 m², od tega obsega pet ločenih prostorov za depoje arhivskega gradiva v izmeri 2881 m². (Jazbec, Batagelj, 2009, str. 246).

3.5 POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

Petnadstropna podkletena zgradba, v kateri se nahaja Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, je bila zgrajena v letih 1986 - 1987, potem ko je Novo Gorico leta 1983 zajela močna poplava, ki je zalila in zmočila preko 700 tekočih metrov gradiva. To je pomenilo preobrat v iskanju ustreznih rešitev za novo arhivsko zgradbo. Stavba, ki je bila edina namenska novogradnja, v kateri se nahaja kakšen slovenski arhiv, stoji v središču mesta. Otvoritev novega arhiva je bila maja 1987, arhivsko gradivo pa je bilo iz tedaj začasnih skladišč vanj preseljeno junija 1987. Kot navaja Nusdorfer Vukasinovičeva v svoji Oceni stanja (2009), je arhiv lastnik kleti, manjšega dela pritličja ter tretjega, četrtega in petega nadstropja. Posamezne etaže so povezane s stopniščem in dvigalom. Vhod v arhiv je z južne strani. Večji del pritličja ter prvo in drugo nadstropje so v lasti Nove KBM Nova Gorica in nekaterih drugih manjših lastnikov. Vhod v te prostore je s severne strani. Poslovni prostori, predavalnica, čitalnica, knjižnica in toaletni prostori se nahajajo v tretjem nadstropju, v četrtem so skladišče 1, čajna kuhinja ter prostor z računalniškim strežnikom, v petem pa skladišče 2 in še ena pisarna. V pritličju sta dva vhoda v arhiv, glavni na južni strani in stranski, ki se uporablja za dovoz gradiva, na severni. Skozi severni vhod je urejen tudi dostop za ljudi s posebnimi potrebami. Del pritličja ob glavnem vhodu je prirejen v manjši razstavni prostor, prostor med dvigalom in severnim vhodom pa služi začasnemu deponiranju prevzete gradiva (Nusdorfer Vukasinovič, 2009, str. 281-282).

3.6. PTUJ

Zgodovinski arhiv na Ptuj se od svoje ustanovitve marca 1955 pa vse do prve polovice leta 2012 nahajal v stavbi bivšega dominikanskega samostana iz 13. stoletja. V letošnjem letu pa se je arhiv preselil v novo adaptirane prostore nekdanje vojašnice, vendar na tem mestu še ne moremo postreči z natančnejšimi informacijami glede novih prostorov.

ZAKLJUČEK

Iz prikaza arhivskih zgradb v Republiki Sloveniji je razvidno, da je razkorak med teorijo in prakso v gradnji in adaptiranju arhivskih zgradb še zelo velik. V Sloveniji kljub perečemu stanju na področju varstva arhivskega gradiva, predvsem v smislu pomanjkanja ustreznih prostorov za hrambo gradiva, pristojne službe nimajo prav veliko posluha za reševanje prostorske problematike, kljub temu, da je bilo že večkrat dokazano, da bi s sredstvi, ki se porabijo za najemnine, in ki jih slovenski arhivi plačujejo za najem dodatnih skladiščnih kapacitet, lahko postavili arhivske novogradnje po najsodobnejših strokovnih standardih. Če se ne zaplete pri financah, potem gre včasih za popolnoma nerazumljive zaplete, ki bi jih bilo mogoče enostavno rešiti, če bi ustrezne in pristojne službe za to pokazale interes. Tako danes v Republiki Sloveniji še nimamo novega, namensko grajenega arhiva in veliko vprašanje je, ali ga bomo glede na situacijo sploh kdaj dočakali.

Čeprav se mnogi arhivisti zavedajo, da je potrebno storiti korak naprej in čeprav imajo nekateri tako ustrezno znanje kot določene izkušnje, tudi pri delu v mednarodnih arhivskih telesih, ki so se (in se bodo znova) ukvarjala z arhivskim gradnjami, pa dejansko stanje kaže, da njihov glas in poznavanje problematike v praksi izjemno težko seže do tistih, ki odločajo. Praksa je pokazala, da je nujno potreben boljši in stalen dialog na relaciji arhivist - arhitekt - investitor, pri tem pa je pomembno, da to sodelovanje poteka od vsega začetka načrtovanja projekta pa do samega zaključka.

Da bi se arhivske gradnje uspešno izvajale in da bi se pri tem izognili napakam, ki so jih storili drugi, so tako tuji avtorji, ki so se in se ukvarjajo s vprašanjem arhivskih zgradb kot npr. Michel Duchein (1988), Ted Ling (1998), Christopher Kitching (2007), ter tudi slovenski arhivisti prišli do skupnih spoznanj, ki jih je potrebno upoštevati pri gradnji in adaptaciji arhivskih stavb. Ta spoznanja so sledeča:

1. Aktivno sodelovanje arhiva pri nastajanju projektne naloge in gradbenega načrta.
2. Temeljita revizija načrtov pred začetkom del, pri kateri morajo aktivno sodelovati tudi predstavniki arhiva.
3. Dosledno upoštevanje predpisov o materialnem varstvu arhivskega gradiva.
4. V načrtovanem delu projekta mora biti predviden maksimalen obseg gradbenih, inštalaterskih in obrtniških del.
5. Aktivno sodelovanje bodočega uporabnika prostorov z izvajalci del in financerjem.
6. Neodvisen nadzor del.
7. Obvezna vključenost arhivske inšpekcijske službe pri celotnem projektu.
8. Smiselnost adaptacij.
9. Funkcionalnost prostorov.
10. Časovna usklajenost del.
11. Odgovornost za slabo opravljena dela (Vodopivec, Šega, 2009, str. 64-66).

LITERATURA

Sonja ANŽIČ - Barbara PEŠAK MIKEC, *Ocena stanja materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih Zgodovinskega arhiva Ljubljana na Mestnem trgu 27 in Ciril-Metodovem trgu 21.*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 139-151.

Vacslav BABIČKA - Tomaš KALINA - Alena PAZDEROVA, *Statni ustredni archiv v Praze a jeho sidla - The Central State Archives in Prague and its Building*, Praga 2001.

Borut BATAGELJ - Sonja JAZBEC, *Ocena stanja materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih Zgodovinskega arhiva Celje*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 245-266.

Žarko BIZJAK, *Ocena materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih Zgodovinskega arhiva Ljubljana v 4. etaži*

- na Poljanski 40 v Ljubljani, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 152-156.
- Zdenka BONIN, *Ocena stanja materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih Pokrajinskega arhiva Koper*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 223-244.
- British standard BS 5454: Recommendations for the storage and exhibition of archival Documents*, London 2000.
- Wolf BUCHMANN, *Preservation: buildings and equipment*, »Journal of the Society of Archivists«, Vol. 20(1999), N. 1, str. 6-23.
- Michel DUCHEIN, *Archive Buildings and Equipment*. International council on archives, ICA Handbooks Series Volume 6, Paris, Munich 1988.
- H. FAULKNER-BROWN, *Some thoughts on the design of major library Buildings*, V *Intelligent library buildings*, München 1999, str. 9-24.
- Nina GOSTENČNIK - Jožica BAJGOT, *Ocena stanja materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih Pokrajinskega arhiva Maribo*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 200-222.
- Mira HODNIK, *Ocena stanja materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih Zgodovinskega arhiva Ljubljana - Enota v Idriji*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 190-199.
- Alenka KAČIČNIK GABRIČ, *Ocena stanja materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih Arhiva Republike Slovenije - Virantova hiša*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 75-84.
- Christopher KITCHING, *Archive Buildings in the United Kingdom 1993-2005*, Chichester 2007.
- Ted LING, *Solid, safe, secure. Building archives repositories in Australia*, Canberra 1998, 144 str.
- Meta MATIJEVIČ, *Ocena stanja materialnega varovanja v arhivskih depojih Zgodovinskega arhiva Ljubljana - Enota za Dolenjsko in Belo Krajino na gradu Grm v Novem mestu*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 167-178.
- Polona MLAKAR, *Ocena stanja materialnega varovanja arhivskega depoja v kleti stavbe Kazina*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 102-107.
- Metka NUSDORFER VUKSANOVIĆ, *Ocena stanja materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 281-298.
- Olga Pivk - Gašper Šmid, *Ocena stanja materialnega varovanja v arhivskih depojih Arhiva Republike Slovenije - Skladišče Rožna*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 85-91.
- Preservation and damage prevention to archives in Europe. Report on archives in the enlarged European Union: increased archival cooperation in Europe: action plan*, Luxembourg 2005. str. 149-164.
- Branko RADULOVIČ, *Ocena stanja skladišča Arhiva Slovenije na Poljanski cesti*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 92-101.
- W. William SANWALD, *Premišljeno načrtovanje knjižnične zgradbe*, V *Načrtovanje gradnje in opreme knjižnic*, Ljubljana 2001, str. 94-173.
- Judita ŠEGA, *Ocena stanja materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih Zgodovinskega arhiva Ljubljana - Enota v Škofji Loki*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 179-189.
- Jedert VODOPIVEC, *Analiza stanja v slovenskih javnih arhivskih depojih*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 9-32.
- Jedert VODOPIVEC - Judita ŠEGA, *Oporne točke za premislek pri načrtovanju adaptacije ali novogradnje arhivskih depojev*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 61-68.
- Jedert VODOPIVEC - Mirjana KONTESTABILE ROVIS, *Uvod*, V *Arhivski depoji v Sloveniji*, Ljubljana 2009, str. 7-8.

SUMMARY

The presentation of archival buildings in Slovenia shows that the gap between theory and practice in the construction and building of archives is very large. In Slovenia, despite the crucial state in the field of archives, especially in terms of lack of adequate facilities for the storage of archives, relevant departments and services do not have much sympathy for solving spatial problems, despite the fact that it has been repeatedly demonstrated that the resources used and paid for renting of additional storage capacity, could be used for the new buildings according to modern archival professional standards. If you are not entangled in finance, then there are some-

times completely incomprehensible complications that could be easily resolved if appropriate and relevant departments would show an interest. So today the Republic of Slovenia does not yet have a new, purpose-built archive building and the big question is whether it will, according to the situation, ever happen. While many archivists are aware of the need to take a step forward and although some of them have relevant knowledge and some experience, even when working in international archival bodies which were (and will again) deal with archival buildings, the reality shows that their voice and knowledge of issues in practice don't reach the decision-makers. Practice has shown that it is essential to establish greater and ongoing dialogue between archivist, architect and investor, while it is important that this cooperation takes place from the very beginning of the design to the project to the very end.

Original scientific article

Submitting date: 14.04.2012

Acceptance date: 30.06.2012